

ГЕОГРАФСКИ ЕЛЕМЕНТИ В ПЪРВАТА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ ОТ ПЕТЪР БОГДАН БАКШЕВ – 1667 Г.

Георги Железов¹

*„Мен ме роди българската земя. И сега, макар и грохнал от старост,
единствено мисълта за родината ме крепи като разпадащ се кораб
след дълги странствувания по морета и океани.“*

*Петър Богдан (Деодат) Бакиев
„История на България“ – 1667 г.*

<https://doi.org/10.35101/prg-2021.1.1>

Настоящото изследване има за цел да представи фундаменталния труд „История на България“ от Петър Богдан Бакшев (1667) в целия му многоаспектен характер. Особен акцент се поставя на географските елементи в труда. В книгата е направен първи опит да се дефинира българското национално пространство (землище) с неговите природни характеристики и потенциал, имащи важно значение в процеса на национално самоопределение и съзряване.

Ключови думи: *Петър Богдан Бакиев, история, география*

GEOGRAPHIC ELEMENTS IN THE FIRST HISTORY OF BULGARIA BY PETER BOGDAN BAKSHEV – 1667

Georgi Zhelezov

Abstract: The presented research aims to present the fundamental work History of Bulgaria by Petar Bogdan Bakshev (1667) in all its multifaceted character. Special emphasis is placed on the geographical elements in the work. The basic thesis's in the book can observe in three general aspects – historical, geographical and development of national identity. The attempt to define the Bulgarian national space (land) with its natural characteristics and potential is important in the process of national self-determination and maturation.

Key words: *Peter Bogdan Bakshev, history, geography*

¹ Департамент География на НИГТГ – Българска академия на науките; gzhelezov@abv.bg

ПРЕДИСЛОВИЕ

Съществуват сведения, че ръкописът на „История на България“ на Петър Богдан Бакшев е бил издаден след 1674 г. във Венеция, но доскоро нямаше запазен печатен екземпляр. Някои автори (Телбизов, 1981) считат, че той остава непубликуван.

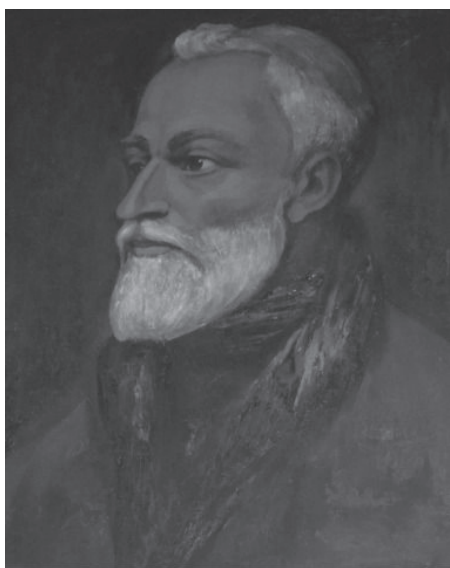
В описа на имуществото на българския францискански манастири в Дева (Румъния) от 1711 г. между вещите, пренесени там от българските преселници след Чипровското въстание (1688 г.), има сведение за „История на България“. Най-вероятно това е книгата на Петър Богдан Бакшев, но за съжаление няма запазен екземпляр от книгата.

Това поражда дискусия относно факта дали „История на България“ на Петър Богдан Бакшев реално съществува.

През 1977 г. проф. Божидар Димитров (2001) открива в архива на Ватикана, във фонда „Борджиано латини“, девет листа от „История на България“ на Петър Богдан Бакшев – препис от хърватски монах Джовани Пастрицио (Иван Пастрич или Паштрич), който съдържа увод, три глави и част от четвърта глава. Текстът е доста съкратен и не дава достатъчна представа за обема и съдържанието на труда, но от бележките може да се съди, че оригиналният труд съдържа двадесет глави. Много интересен е фактът, че Пастрич съобщава за наличието на приложения в труда на Петър Богдан Бакшев – вероятно това са документи, засягащи българското минало. Не е известно какъв е характерът на тези документи, тяхното съдържанието, броят и обемът им и времето, което представят.

Пълното издание на творбата на Петър Богдан Бакшев в обем от 200 страници, озаглавена „За древността на бащината земя и за българските дела към

неговите сънародници“, е открито от българския историк Лилия Илиева в библиотеката на Университета на Модена през 2017 г. (2018). През 2020 г. е преведена на български език от д-р Цветан Василев, гл. ас. по латински език в катедра „Класическа филология“ на СУ „Св. Климент Охридски“.

Фиг. 1. Портрет на Петър Богдан Бакшев

(Източник: <https://impressio.dir.bg>)

БИОГРАФИЧНИ ДАННИ

Петър Богдан Бакшев (фиг. 1) е роден през 1601 г. в Чипровци (Чипровец, Кипровец), тогава в Османската империя. Първото си образование получава в килийното училище на Чипровския манастир. След това е продължава образованието си в манастира „Св. Франциск“ в Анкона, Италия, а след това завършва Климентинския колеж в Рим. От този период е началото на неговите научни зани-

мания, свързани с издаването на богослужбни книги на славянски език. През 1642 г. е назначен от Папата за архиепископ на София и става духовен водач на българите католици и апостолически викарий за Влахия и Молдова. Петър Богдан Бакшев се отличавал с изключителни познания – владеел е говоримо и писмено десет езика.

Петър Богдан Бакшев, заедно с епископ Петър Парчевич и Франческо Соймирович, осъществява редица дипломатически мисии (1644 г., 1649 г.) основно във Влахия в търсене на съюзници срещу Османската империя. През 1655 г. се среща със сръбския патриарх Гаврило I, а по-късно и с православния софийски митрополит Мелетий.

ОБЩЕСТВЕНА ДЕЙНОСТ

Петър Богдан Бакшев може да бъде определен като един от първите идеолози на българското Възраждане (определяно от някои историци като Първо или Рано българско възраждане). По-логично е тези процеси да се разглеждат като етапи в борбите на българите за самостоятелна национална държава. С голяма доза основание Петър Богдан Бакшев може да се приеме като предшественик на Георги Раковски и Паисий Хилендарски. Той е автор на първия български герб от 1643 г., представляващ изправен разярен лъв с корона и над него звезда и изписан надпис България, което може да се тълкува като опит за държавно самоопределение (фиг. 2). Друг много важен елемент в герба е поставянето на полумесеца в краката на лъва, ясен белег и зов за национално въздигане и възраждане на българката държава. Гербът на Петър Богдан Бакшев предшества със седемдесет и четири години герба на България на Христофор Жефарович, публикуван в Стематография (1741 г.).

Показателни за развитие на национална идея са сведенията, които черпим от писмата на Петър Богдан Бакшев до Венецианския сенат, изпращани от Чипровци през 1673 г.: *„Народът на България е готов да въстане и се освободи от тежкото робство, очаквайки отново да му се притече на помощ обединена духовно и с оръжие Европа.“* *„А защитата на честта, още повече тази на родината, надминава всичко, защото животът и честта са равнооставени“*.

Фиг. 2. Герб на България, създаден от Петър Богдан Бакшев
(Източник: <https://bg.wikipedia.org/>)

Петър Богдан Бакшев е автор и на трудовете „История на София“, „История на Охрид – столица на България“, „Хроника на моравската мисия на Св. св. Кирил и Методий“ или „Кога и как маркоманите (моравите) прегърнаха христовата вяра“, „История на Сърбия и Призренската епископия“. Известни са седем доклада, различни писма и други негови материали. Те предоставят ценни сведения в областта на археологията, географията, картографията, икономиката и етнографията на българските земи.

ГЕОГРАФСКИ ЕЛЕМЕНТИ В ТРУДОВЕТЕ НА ПЕТЪР БОГДАН БАКШЕВ

Първи географски сведения намираме в докладите на Петър Богдан Бакшев до Конгрегацията, съдържащи разнообразни сведения за българските земи. В много висока степен тези доклади имат характеристики на пътеписи. В тях изказва мнение и за принадлежността на определени градове и територии към българското землище, прилагайки елементи на пространствен анализ. Например в труда му „История на Сърбия и Призренската епископия“ от 1655 г. изтъква факта, че град Ниш е разположен на изток от р. Морава и категорично го причислява към българските земи, оборвайки появилите мнения, че Ниш е сръбски град. *„Това е грешка. Ниш се намира от другата страна на Морава, следователно е в царство България.“*

Тези негови идеи изпъкват и в друг труд на Петър Богдан Бакшев вече като софийски архиепископ – „История на Охрид“ от 1655 г., където използва много и разнообразни извори, историографски и картографски материали. Той извежда тезата, че Охрид е български град, населението му е българско и че така е било, откакто българите са се заселили на Балканите до времето, в което живее: *„Това го казва целият свят и цяла България“*. Петър Богдан Бакшев защитава православната Охридска българска архиепископия и категорично заявява, че *„Охридската православна архиепископия няма нищо общо със сръбския патриархат в Печ“*, като превежда редица исторически свидетелства, без да се притеснява, че може да влезе в противоречие с целите и политиката на Конгрегацията и наличието на два документа на Конгрегацията (от 1647 г. и 1651 г.), където е означено, че град Охрид се намира в пределите на царство Сърбия. Доказателство за силата на тезата и приведените аргументи от Петър Богдан Бакшев, е че в последващи документи на Конгрегацията от 1655 г. град Охрид вече се определя в пределите на царство България.

„Историята на България“ от Петър Богдан Бакшев е с оригинално заглавие *„De antiquitate Paterni soli, et de rebus Bulgaricis ad suos Compatriotas“* („За древността на бащината земя и за българските дела към неговите сънародници“). Трудът е завършен около 1667 г. и е определен като най-ранния известен историографски труд по история на България (фиг. 3), създаден с около век по-рано от „История на България“ на католическия отец Блазиус Клайнер (1761 г.) и „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски (1762 г.). Още

в самото заглавие е заложен многоаспектният характер на труда и широкият набор от задачи, които авторът си поставя – от една страна, да се представи историята на „бащината земя“, от друга, да се обърне внимание на състоянието на българската действителност, определена като „българските дела“ и, от трета, да се пробуди духът и националното самосъзнание на българите „към неговите сънародници“. Много рядко в такъв труд, независимо от историческото време и епоха, още в заглавието може да се срещне директно обръщение към определена народностна общност, в конкретния случай – българите в Османската империя.

В уводната част Петър Богдан Бакшев категорично изразява любовта си към родната българска земя. Това време, когато няма обособена българска държава, и той по неоспорим начин определя концепцията на българското национално пространство – въвеждайки понятието „бащина земя“. Тук проличава високият евристичен и новаторски елемент в мисленето на Петър Богдан Бакшев, тъй като никой автор от този период, даващ сведения за българските земи, не си позволява да изрази патриотичните си чувства.

Петър Богдан Бакшев извежда тезата, че не трябва да се основава само на писмените източници, но и на личните си наблюдения и знания. В този смисъл той обвързва историческата фактология със запазени предания, наблюдения над старини и информация за българската природа. Още в предговора Петър Богдан Бакшев поставя акцент върху географските характеристики на българските земи, като равнопоставено ги обвързва с историческите знания. От особена важност е фактът, който той изтъква, че „сам ги познава добре“. „Разумно изглеждаше да се помоли някой от това племе да хвърли светлина не само върху неща, които е чувал или е прочел в книгите, но и за научените за бащината земя от (собствен) дълъг опит, и за наследените от прадедите, като различава истината от лъжата, и (да) разкаже за земята и областите, реките и планините, които сам познава добре.“

В първа глава, озаглавена „За царство България и за идването на българите през Истър“, Петър Богдан Бакшев очертава границите на Първата българска държава, като се позовава и на чужди изследвания. Описани са походите на прабългарите през V–VI в. през южнодунавските владения на Византийската империя, Илирик и Италия и победата над византийската армия в 680 г., последвана от основаването на българската държава и постепенното разселване на българите в Мизия, Тракия и Македония – области, споменати поименно като етнически и политически ареал на българската народност. Авторът изтъква факта, че така определеното географско и етническо пространство в същността си не се е променило до времето на написването на книгата и ясно очертава географските граници на българското землище. Откриват се и откъслечни сведения и за старите български земи в Азия и източноевропейските степи между Волга, Днепър и Кавказ.

„Царството България обхваща много провинции, чиято големина описва грижливо Бонфиний в Декада 3, кн. 5: „България, казва, започва сега от извора на река Циабер, която разделяше някога трибалите от мизите, простира се през билото на планината Хемус и към югоизток, и към север, на юг извива към Македония и Тракия, а отклонявайки се на север към Дунав, до голяма степен

приписват Томи към Европейска Скития, понеже Птолемей разполагал този град в Скития, но в действителност е част от Долна Мизия и гледа към България, именно към завладяваната от българите област.“

В трета и четвърта глава „За църквите, основани в България преди тяхното нахлуване и тяхното влияние и авторитет“ и „За Сардикийския събор“ Петър Богдан Бакшев разглежда ранната църковна история на българските земи през III–IV век. Това е напълно естествено за литературната и историческата работа на църковен служител, тясно свързан и зависещ от Конгрегацията. До голяма степен историята и дейността на църквата са част от историята на българските земи са тясно обвързани с българските дела.

Петър Богдан Бакшев представя някои основни географски характеристики на българските земи като релеф, води и растителност и дава информация за природните ресурси, които могат да се добиват, както и препоръки за потенциално стопанско развитие. Пример в това отношение е текстът: *„Царство България е прекрасно. Украшено е с широки поля, високи планини и хълмове, приятни гори и дъбрави, оросявано от различни реки и води. В това царство има изобилие от всякакви житни храни, вина, овце, биволи, крави и волове, добри коне. Намира се злато, сребро, мед, стомана, желязо и олово. Ако това царство би имало един владетел християнин и добър, то не би отстъпило на много царства в Европа*“.

Можем да предполагаме, че скритата идея на Петър Богдан Бакшев е не само да представи географските характеристики на българските земи, но и да предизвика интерес на европейските владетели към тази част на континента, а оттук да се постави на дневен ред въпросът със съдбата на българския народ и потенциалното възстановяване на българската национална държава. Това ясно прозира в директното обръщение на автора – *„Ако това царство би имало един владетел християнин...“*.

Фиг. 4. Паметник на Петър Богдан Бакшев в гр. Чипровци

Целта на Петър Богдан Бакшев при разработването на „Описание на царство България“ е да създаде представа и спечели привърженици за определена българска кауза във Ватикана. Той представя тезата за една страна и народ, по-големи „отколкото цяла Сърбия, Босна, Далмация, Хърватско и Унгария“ и имащи „толкова градове, области, паланки и села, които не могат да се преброят и в които живеят милиони души“. Това дава правото на българския народ на самостоятелно политическо и духовно-религиозно развитие, на водеща роля в Европейския Югоизток, както е било преди нашествието на турците. Тази идея е определена и защитена посредством самото заглавие на работа – озаглавена е не „Описание на българските земи“ или „Описание на България“, а „Описание на царство България“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В своята същност „История на България“ от Петър Богдан Бакшев (1667 г.) може да се определи като едно многоаспектно изследване на българския народ и земи, където безспорно водещ компонент е историческото знание за периода от Късната античност до средата на XVII в., която разглежда голям кръг проблеми не само около църковната история, но и на политическото и етническото минало на българските земи. С основание обаче може да се твърди, че от труда на Петър Богдан Бакшев можем да черпим информация за географията, икономическия потенциал и стопанството на българските земи в този период. Този факт е детерминиран още в заложените специфични термини в самото заглавието на книгата.

Петър Богдан Бакшев твърде скромно характеризира своята работа в писмо от 15 ноември 1667 г. до Конгрегацията: „*Замолен от мнозина съставих малка история, която не съдържа нищо друго освен защита на бащината земя.*“

Книгата „История на България“ от Петър Богдан Бакшев (1667 г.) може да бъде детерминирана с важно значение в различни насоки:

- Разработване на проблематика, свързана с историята на България, българската църква и българския народ;
- Очертаване на географското пространство на българското землище, определено като „бащина земя“;
- Представяне на информация за географските характеристики на българските земи;
- Представяне на обща оценка на икономическия потенциал и стопански възможности на българските земи;
- Развитие на тезата за национален идентитет и самосъзнание;
- Разработване на национални български символи;
- Развитие на идеята за национално освободително движение и българска доктрина;
- Повдигане на духа и самочувствието на българите;
- Развитие на дипломатия и лобиране в процеса на търсене на съюзници за българската кауза във Ватикана и християнските владетели в Европа;
- Отстояване и защита на българските национални интереси спрямо съседните народи на Балканския полуостров.;

– Очертаване на макрорамката на националния процес чрез започване на национално възраждане и завършване на процеса на национално развитие с възстановяване на независима национална българска християнска държава.

Само може да се съжالياва, че трудът „История на България“ на един велик българин като Петър Богдан Бакшев (фиг. 4) не придобива широка популярност сред българското население и остава за векове скрит в църковните и университетските библиотеки на Ватикана и Италия. С пълно основание такова стечение на обстоятелства и последвалата съдба на книгата е определено от големия български литератор Боян Пенев (1976) като „Голяма загуба за историята на Българското Възраждане“.

ЛИТЕРАТУРА

- Димитров, Б.** 2001. Петър Богдан Бакшев. Български политик и историк от XVII век (Второ издание, София).
- Дуйчев, И.** 1930/1940. Описание на царство България от 1640 г. на архиепископ Петър Богдан. – Архив за поселищни проучвания. – В: Димитров, Б. 2001. Петър Богдан Бакшев. Български политик и историк от XVII век (Второ издание), София.
- Иллева, Л.** 2018. Открит е първият трактат върху българската история: Петър Богдан, за древността на бащината земя и за българските неща. *Balkanistic Forum* '18 (1).
- Пенев, Б.** 1976. История на новата българска литература, т. I, София.
- Телбизов, К.** 1981. Чипровската книжовна школа. Литературна мисъл.
<https://impressio.dir.bg/ikoni/petar-bogdan-parviyat-paisiy-i-parviyat-rakovski> (посетен на 15.09.2020 г.)
- <https://bg.wikipedia.org/> (посетен на 15.09.2020 г.)
- <http://macedonia.kroraina.com/bd/index.html> (посетен на 18.09.2020 г.)